

Terristories

Locatiespecifiek onderzoek en ontwerp

Terristories is een interdisciplinaire benadering, die architectuur verbindt met literaire technieken. Ze daagt ontwerpers uit zich bewust te zijn van de stad en het landschap als 'communicerende persoonlijkheden'¹. Deze architectonische ontwerp- en onderwijsbenadering heeft tot doel een gevoelige 'lezing' te ontwikkelen van plekken, van de landschapelijke schaal tot op de schaal van het dagelijks leven, en op basis daarvan locatiespecifieke ontwerpen te genereren. Als voorbeeld van deze werkwijze wordt in dit artikel de *Terristories summer school* besproken. Deze werd in 2009, in de Macedonische regio Kriva Palanka, georganiseerd door de architectuurfaculteit van Skopje en de faculteit Bouwkunde van de TU Delft.

In de afgelopen jaren zijn overwegingen met betrekking tot het veranderende klimaat dringende kwesties geworden in de ontwerppraktijk. Het is eens te meer gebleken dat het menselijk gedrag verwoestende effecten heeft op de aarde waarop we leven. Gezien de schaarse bronnen kunnen we het ons niet veroorloven onze manier van leven, consumeren en bouwen voort te zetten en uit te breiden. Zoals Karsten Harries stelt, het eenvoudige feit dat we als menselijke wezens geworteld zijn in onze omgeving, gaat logischerwijs samen met een bepaalde noodzaak om voor die omgeving zorg te dragen.² Teneinde een meer bewuste manier te vinden om onze omgeving vorm te geven, te bebouwen en te gebruiken, is het van belang dat (toekomstige) architecten en ontwerpers een bepaalde gevoeligheid ontwikkelen

- 1 De filosoof Karsten Harries stelt dat mensen een psychologische behoefte hebben om verbonden te zijn met hun omgeving. Hij spreekt in dit kader van steden en landschappen als 'communicating personalities'. Lezing TU Delft, Delft School of Design, 13 maart 2009. Zie ook: Karsten Harries, *The Ethical Function of Architecture* (Cambridge, MA: MIT Press, 1997).
- 2 Ibid.

Terristories

Site-Specific Research and Design

Terristories is an interdisciplinary approach, connecting architecture to literary techniques. It challenges designers to reach an awareness of the city and the landscape as communicating personalities.¹ This approach to architectural design and education aims at developing a sensitive reading of places, from the level of the landscape to the scale of human everyday life, and to propose site-specific interventions accordingly. As an example of this approach, the article discusses the *Terristories summer school* in 2009 in the Macedonian region of Kriva Palanka, organised by the Faculty of Architecture in Skopje and the Faculty of Architecture of Delft University of Technology.

Environmental Awareness

In recent years, considerations about the changing climate have become urgent questions in design practice. It has become clear that the behaviour of human beings has devastating effects in regard to the earth we live on. Resources are scarce, and we cannot afford to continue to expand our way of living, building and consuming. As Karsten Harries has stated, the simple fact that we as human beings are 'placed', rooted in our environment, is consequently paired with a necessary concern for that environment.² In order to achieve a more conscious way of shaping, building and using the landscape, it is important that (future) architects and designers develop sensitivity to themes such as water, energy, natural resources and waste. These themes play a role on the local scale as

- 1 The philosopher Karsten Harries suggests that human beings have a psychological need to be connected to their environment. He speaks of cities and landscapes as 'communicating personalities'. Lecture at the Delft School of Design, Delft University of Technology, 13 March 2009. See also Karsten Harries, *The Ethical Function of Architecture* (Cambridge, MA: MIT Press, 1997).
- 2 Ibid.

*Het landschap van Kriva Palanka, Macedonië; zicht op het klooster /
The landscape of the Kriva Palanka region, Macedonia, view of monastery*

Straatleven in Kriva Palanka / Urban life in Kriva Palanka

voor thema's, zoals water, energie, natuurlijke bronnen en afval. Dergelijke thema's spelen zowel op de kleine schaal van het dagelijks leven, als op de grotere schaal van het territorium een rol. Veranderingen op de lokale schaal kunnen het landschap op regionaal niveau beïnvloeden, en vice versa. Evenals de productie van voedsel en goederen, veronderstelt ook de bouw activiteiten als mijnbouw, houtkap, energieverbruik en transport – activiteiten die elk hun effect hebben op de grotere schaal van de regio. Op hun beurt hebben deze activiteiten, door erosie of vervuiling, weer invloed op de kleinere schaal van het dagelijks leven in de stad.

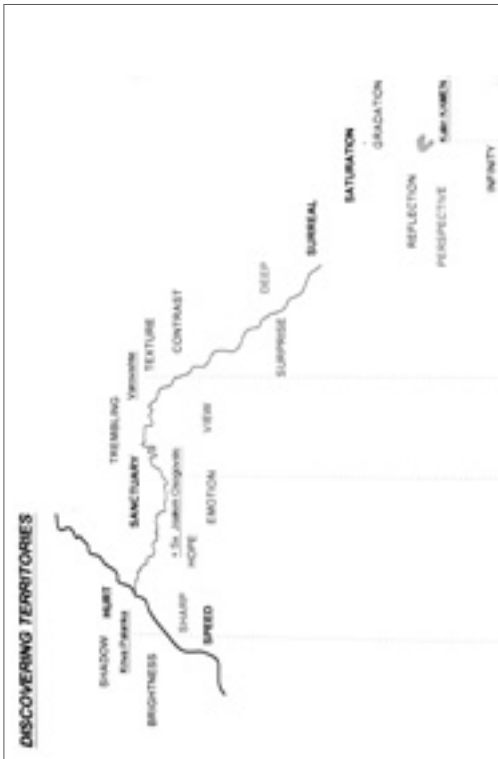
Deze wisselwerking vindt plaats op meerdere niveaus. Het bewustzijn van de omgeving gaat dan ook om meer dan alleen ecologische aspecten; het begrip 'duurzaamheid' kent ook ruimtelijke, economische en sociale niveaus. In aanvulling op de *triple-P* methode van Elkington, die een duurzaamheidsstrategie opstelde aan de hand van de begrippen '*people-planet-prosperity*'³, voegde de Delftse duurzaamheidsprofessor Cees Duijvestein '*project*' toe als overkoepelend begrip, dat ingaat op de rol van de ontwerper bij duurzame ontwikkeling. Immers, de architect, als

verantwoordelijke voor het project in al zijn complexiteit, zou binnen deze visie in staat moeten zijn de aspecten van *people, planet en prosperity* te integreren.⁴

Met *Terristories* stellen we voor nog een andere *P* in overweging te nemen, namelijk die van *place*, het aspect van lokale identiteit. Deze lokale identiteit, die verwijst naar specifieke verhalen, herinneringen en associaties, zoals 'geleefd' door bewoners, gebruikers en andere betrokken partijen, koppelt het project aan de karakteristieke eigenschappen van het territorium.

Een literaire blik

De *Terristories* benadering kent een sterk literaire dimensie.⁵ De verbinding met het vakgebied van de literatuur biedt een interessante en mogelijk productieve invalshoek voor hedendaagse ontwerp-opgaven. Literaire schrijvers hebben immers de capaciteit om zich te identificeren met verschillende personages, en nauwgezet hun manier van leven, hun gewoonten, hun verlangens en hun ruimtelijke omgeving te observeren. Verschillende karakters bieden meervoudige perspectieven in een verhaal, en zelfs plekken, bomen, objecten of regio's kun-

Analyse van licht in het landschap / Analysis of light in the territory

Kaart van de stad met voorgestelde interventies / Map of the town with proposed interventions

nen als literair personage gepresenteerd worden. *Terristories* suggereert dat zo'n benadering ook voor architecten bruikbaar kan zijn. Het gebruik van literaire instrumenten in architectuur, stedenbouw of landschapsarchitectuur biedt een middel om verschillende schalen te laten samenkomen.

Een eerste stap in deze literaire benadering is 'descriptie'. Op zoek naar technieken om op een creatieve manier de stad te 'lezen' en te beschrijven, suggereerde Charles Landry om instrumenten te gebruiken die de blik herdefiniëren, zoals 'het zien door de ogen van ...' en het in kaart brengen van de zintuiglijke waarneming.⁵ Het eerste instrument daagt de ontwerper uit om een locatieanalyse uit te voeren op basis van een ander (fictief) personage, terwijl het tweede de nadruk legt op het waarnemen vanuit andere zintuigen dan alleen het visuele. Beide onderzoekstechnieken zijn in wezen literair: literaire schrijvers gebruiken veelvuldig het perspectief van een personage en waarnemingsdetails om een specifieke situatie te beschrijven.

'Transcriptie' is de tweede stap. Hier draait het om de vraag hoe concepten vanuit de literaire discipline vertaald kunnen worden naar een architectonische opgave. Hoe kan informatie, verzameld

vanuit een descriptieve analyse, operationeel worden om behoeften en ambities te formuleren? Hoe kunnen locatie-specifieke gegevens gekoppeld worden aan mogelijke nieuwe programma's en activiteiten?

De laatste stap, 'prescriptie', betreft een van de meest uitdagende aspecten van het ontwerpen: de evocatie van het nog ongewisse. Prescriptie is het

- 3 De triple P methode voor duurzame ontwikkeling, geïntroduceerd door John Elkington in 1998, was vooral gericht op bedrijfsstrategieën. Oorspronkelijk stonden de drie P's voor people, planet and profit. In een later stadium is het woord profit (winst) vervangen door prosperity (welvaart), wat een bredere, minder strikt economische betekenis heeft. De triple P methode wordt bijvoorbeeld gebruikt door het Nederlands centrum voor duurzaam bouwen SenterNovem.
- 4 Cees Duijvestein, *4-P tetraëder*, Symposium Faculteit Bouwkunde TU Delft, 16 april 2009.
- 5 Deze literaire benadering is losjes gebaseerd op het idee van 'stedelijk alfabetisme', geïntroduceerd door Charles Landry als een mogelijk instrument voor stedelijke innovatie. Charles Landry, *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators* (Londen: Comedia/Earthscan, 2000, 246–247. Zie ook Klaske Havik, 'Geleefde ervaring, gelezen plekken: naar een stedelijk alfabetisme', *OASE, 70, Architectuur en Literatuur* (Rotterdam: NAi Uitgevers, 2006), 37–49.
- 6 Landry, *The Creative City*, op. cit. (noot 5), 180.

well as on the larger scale of the territory. Changes on the local level might affect the landscape on a regional level, and vice versa. The building industry and the production of food and consumer goods presumes mining, wood industry, energy use or transportation – activities that all have effects on the larger scale of the region. In turn, through erosion or pollution, these modes of production have effects on the smaller scale of human activities in the city.

This intertwining is present at different levels, and the awareness of the environment involves more than ecological aspects alone. Sustainability is also at stake at spatial, economical and social levels. Following the triple-P method of Elkington,³ which proposes a strategy on the connected notions 'people-planet-prosperity', the Delft professor Cees Duijvestein proposed the notion of 'project', addressing the role of the designer in regard to sustainable development.⁴ Indeed, the architect, responsible for the 'project' in all its complexity, should in this view integrate these aspects of people, planet and prosperity.

With *Terristories*, we propose to consider yet another P: 'place', which takes into account the aspect of local identity. This local identity, which refers to specific

stories, memories and associations, as lived by inhabitants and other parties involved, links the project to the specifics of the territory.

A Literary Gaze

The *Terristories* approach is characterised by a strong literary dimension.⁵ The connection to the field of literature offers an interesting, and potentially productive view on contemporary design

- 3 The triple P method for sustainability was proposed by John Elkington in 1998, mainly addressing business strategies. Originally, the three P's stood for people, planet and profit. In a later stage, the word profit was replaced with prosperity, which has a broader, not merely economical connotation. It is used for example by the Dutch governmental institution for sustainable building SenterNovem.
- 4 Cees Duijvestein, *4-P tetraëder*, Symposium at the Faculty of Architecture, Delft University of Technology, 16 April 2009.
- 5 This literary approach is loosely connected to the idea of 'urban literacy', introduced by Charles Landry as a possible tool for urban innovation. Charles Landry, *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators* (Londen: Comedia/Earthscan, 2000), 246–247. See also Klaske Havik, 'Lived Experience, Places Read: Towards an Urban Literacy', *OASE 70 Architecture & Literature* (Rotterdam: NAi Publishers, 2006), 37–49.

construeren van nieuwe situaties, en het gelijktijdig accepteren dat er altijd een toevalsaspect aanwezig is. Het is daarom, dat deze benadering niet zozeer in vaste masterplannen resulteert, maar daarentegen strategische dragers biedt voor mogelijke ontwikkelingen.

Terristories voor Kriva Palanka

De *Terristories summer school*, gehouden in Macedonië in juli 2009, nam de bovengenoemde integrale ontwerpbenadering als uitgangspunt, en benadrukte het belang van de plek (*place*) als een fundamenteel onderdeel van duurzaam ontwerpen.⁷ Kriva Palanka is een stadje in het noordoosten van de voormalige Joegoslavische republiek Macedonië, dicht bij de Bulgaarse grens. Het is gebouwd in het dal van de rivier Kriva Reka, in een overwegend voor landbouw gebruikt bergachtig landschap, dat momenteel ernstig te lijden heeft onder een aantal sociale en ecologische problemen. De rivier is ernstig vervuild door mijnbouw, waardoor de inwoners hun rug naar de oevers hebben gekeerd. Kriva Palanka kent een hoge werkloosheid, en de jongere generatie verlaat de regio op zoek naar welvaart elders.

Tentoonstelling van de vijf Terristories in Skopje, 2009 / Exhibition of the five Terristories in Skopje, 2009

questions. In novels and stories, one often finds a gaze from different perspectives. Indeed, literary writers have a capacity to identify with different personalities, and to closely observe their way of life: their habits and desires, as well as their spatial environment. Different characters provide the various perspectives in a story, and even places, trees, objects or regions can be presented as literary characters. *Terristories* suggests that such an approach could be useful for architects as well. The use of literary instruments in architecture and urban or landscape design provides a means for various scales to work together.

The first step in this literary approach is 'description'. Seeking ways to creatively 'read' the city, Charles Landry discusses reframing devices such as 'seeing through the eyes of' and 'survey of the senses'.⁶ The first device encourages the designer to conduct a site analysis from the perspective of a different (fictional) character, whereas the second focuses on 'looking' with different senses than only the visual. Both techniques are essentially literary; the use of characters' perspective and details of sensory perception to describe a specific setting are commonly used by literary writers.

The second step entails 'transcription', which addresses the question of how concepts from the discipline of literature can be transcribed to an architectural assignment. How can the information collected by the descriptive analysis be made productive in formulating the needs and ambitions? How can site-specific data be connected to the possibility of new programmes and activities?

The final step, 'prescription', takes into account one of the most challenging aspects of design: the evocation of what is not yet there. It is the act of constructing new situations, while acknowledging that there is always an aspect of chance involved. Therefore, this approach does not result in fixed master plans, but rather offers strategies which function as frameworks for possible developments.

Terristories for Kriva Palanka

The *Terristories summer school*,⁷ which was held in Macedonia in July 2009, departed from the above mentioned integrated design approach, and stressed the importance of 'place' as another constituting aspect for sustainable architecture. Kriva Palanka is a town in the Northeast of the former Yugoslavian

Enkel het toerisme, gericht op het beroemde St. Joakim Osogovski klooster, heeft recentelijk voor nieuwe werkgelegenheid en economisch perspectief gezorgd. Er is behoefte aan innovatieve ideeën om de natuurlijke bronnen van het gebied beter te gebruiken, en om de kwaliteit van het stedelijk leven te verhogen.

De zomerschool was een poging om aan dergelijke opgaven te werken, en om studenten tegelijkertijd bewust te maken van de relatie tussen de verschillende schaalniveaus in de omgeving. Hiervoor werden de 'personages' water, aarde, licht, hout en mens bestudeerd in relatie tot de specifieke plekken en het landschap van Kriva Palanka. Om het territorium van Kriva Palanka te verkennen zijn descriptie-technieken gebruikt. Het gebied werd bekeken vanuit het perspectief van het karakter, of dit nu een bewoner van het stadje was of een abstracter begrip zoals licht. Zintuiglijke waarnemingen, zoals de ervaring van het geluid van de rivier en de stilte van het meer, speelden een rol in locatiespecifieke beschrijvingen. Transcriptie, de stap van het verhaal naar een architectonische opgave, gaf ruimte om te experimenteren. De beschrijvende analyses van het gebied werden vertaald in programma's

van eisen en ambities op verschillende schaalniveaus. Een groep maakte bijvoorbeeld gebruik van een fictieve familie, samengesteld uit verschillende leeftijdsgroepen, voor een zoektocht naar manieren om sociale interactie te bevorderen. De groep met als personage 'aarde' vertrok van conceptuele dialogen tussen mens en aarde, en werkte deze uit tot drie *land art* ontwerpen die deze relatie verkennen. De prescriptieve stap resulteerde in strategische voorstellen, gecombineerd met een aantal kleinschalige architectonische interventies. Zo leidde de analyse van verschillende waarnemingsaspecten van licht in het gebied tot een voorstel voor een wandelroute, waarbij de perceptie van het licht door interventies gestimuleerd wordt.

7 *The Terristories summer school* is geïnitieerd en geleid door Klaske Havik (TU Delft), Sebastiaan Veldhuisen (Builddesk duurzame ontwikkeling, Delft) en Lorin Nicolae (Ion Mincu University, Boekarest), op uitnodiging van de faculteit Architectuur, Universiteit SS. Cyrill & Methodius in Skopje. Vanuit de faculteit in Skopje waren de volgende docenten betrokken: Slobodan Velevski, Marija Mano Velevska, Bojan Karanakov, Filip Cenovski and Mihaljo Zinoski.

Republic of Macedonia, close to the Bulgarian border. The town is located along the river Kriva Reka, in a predominantly agricultural mountainous landscape, currently suffering from a number of social and ecological problems. Mining activities have caused a rather heavy pollution of the river, which has caused the citizens to turn their back to the river banks. Kriva Palanka suffers from a high unemployment rate, and the younger generation leaves the region to find prosperity elsewhere. Only tourism, focused on the famous monastery of St Joakim Osogovski, has recently offered new employment possibilities. There is a need for innovative ideas to make better use of the natural resources of Kriva Palanka, and to enhance the quality of life in the town.

The summer school was an attempt to address such questions, and to raise architecture students' awareness of the different scales in the region by investigating the 'characters' of water, earth, light, wood and man in regard to the specific sites and landscape of Kriva Palanka. Techniques of description have been used to explore the territory of Kriva Palanka, seeing through the eyes of a character, whether it is an inhabitant of the town or a more abstract notion such

as light. Sensory perceptions have been taken into account in site-specific descriptions, such as the sound of the river and the silence of the lake. Transcription, the step from the story to an architectural project, allowed for experimentation. The descriptive analyses of the territory were translated to project briefs and ambitions on different scales. For example, one group used a fictional family composed of different age groups to search for ways to enhance social interaction in Kriva Palanka. Another group, studying 'earth' elaborated their conceptual dialogues between man and earth, proposing three land-art interventions exploring this relationship. The prescriptive step resulted in strategic proposals, combined with a number of small-scale architectural interventions. The analysis of different experiences of light,

6 Landry, *The Creative City*, op.cit. (note 5), 180.

7 *The Terristories summer school* was initiated and directed by Klaske Havik (Delft University of Technology), Sebastiaan Veldhuisen (Builddesk sustainable development, Delft) and Lorin Nicolae (Ion Mincu University, Bucarest) by invitation of the Faculty of Architecture in Skopje, and co-tutored by Slobodan Velevski, Marija Mano Velevska, Bojan Karanakov, Filip Cenovski and Mihaljo Zinoski of the Faculty of Architecture in Skopje.

Interventies voor duurzame ontwikkeling

De *Terristories* voor Kriva Palanka bieden dus voorstellen voor specifieke locaties in de stad en het landschap, waarbij daadwerkelijk de vier thema's van duurzame ontwikkeling (*people, planet, prosperity* en *place*) aan de orde komen. Het sociale aspect komt tot uiting in de keuze voor het programma van de interventies: de voorstellen voor kinderspeelplaatsen, ontmoetingsplekken en marktkramen hebben alle ten doel het sociale leven in Kriva Palanka te verbeteren. *Planet*, het ecologische aspect is vertegenwoordigd in de *Terristories*, doordat het ingaat op de levensloop van materialen en de invloed hiervan op het landschap. Zo omvat het voorstel van de groep 'water' een algemene strategie voor het zuiveren van de gehele rivier en een aantal locatiespecifieke interventies om de oever van de rivier weer bij het dagelijks leven te betrekken. Het thema *prosperity* is eveneens aanwezig in de voorstellen, die afstand nemen van prijzige ontwerpen, en eerder slimme investeringen aanmoedigen die de levenskwaliteit kunnen verhogen met een minimum aan middelen. Zo zijn er speelplaatsen voorgesteld op verlaten stukken grond en in vervallen

huizen. Op deze manier worden negatieve plekken in de stad aangewend en opnieuw geïnterpreteerd voor positief gebruik.

Ten slotte is de plek (*place*) alomtegenwoordig in de ontwerpvoorstellen. Iedere interventie heeft ten doel een versterkte ervaring van de bijzondere kwaliteiten van het landschap in en rond Kriva Palanka teweeg te brengen. Op zorgvuldig gekozen plekken vestigen deze interventies de aandacht op het landschap, de rivier, de formatie van de aarde, en op de manier hoe het licht breekt, reflecteert en glinstert. De onlosmakelijke verbondenheid tussen mens en natuur is hier zichtbaar gemaakt: aarde, mens, water, licht en hout spelen alle hun rol in de productie en de ervaring van het territorium.

for example, led to a proposal for a trail with stimulating perceptual qualities concerning light.

Interventions for Sustainable Development

The *Terristories* for Kriva Palanka offer proposals for spatial interventions for specific sites throughout the Kriva Palanka town and region, which indeed address the four aspects of sustainable development: people, planet, prosperity and place. When considering the social aspect 'people', indeed, the interventions are mainly proposed for social purposes: they aim to enhance social life in the city of Kriva Palanka. The proposals included, for example, playgrounds for children, meeting places, and market stalls. In terms of 'planet', the *Terristories* take into account the life cycle of materials and their influence on the landscape. The 'water' group, for example, propose to make the Kriva Reka banks livelier, by means of a general strategy for cleaning the river, and a number of site-specific designs for the riverbanks. The aspect of prosperity is present in the *Terristories* as they refrain from costly designs and propose smart investments that

improve the quality of life in Kriva Palanka with minimum efforts. The proposed playgrounds, for example, make use of the abandoned houses in the city. In this way, negative places in the city are re-interpreted for positive use.

Finally, the aspect of 'place' prevails in all interventions. All proposals aim to offer a heightened experience of the extraordinary qualities of the landscape and the light of the landscape in and around Kriva Palanka. At carefully chosen sites, the *Terristories* propose a number of interventions that draw attention to the landscape, the river, the formations of the soil, and to the way the light breaks, reflects and shimmers. The intertwined relation between man and nature is made visible here: earth, man, water, light and wood all play their parts in the production and experience of the territory.